

Розвиток методики економічного аналізу ефективності рентних відносин у лісовому господарстві

(Представлено: д.е.н., доц. Д.О. Грицишен)

Визначено, що питання із економічного аналізу ренти є мало дослідженими. Встановлено, що напрацювання вчених не можуть бути використані державними підприємствами, що зумовлює потребу в пошуку нових підходів до аналітичних процедур. Визначено методику економічного аналізу ренти за спеціальне використання лісових ресурсів, яке має будуватися на таких етапах: визначення мети та завдань, формування інформаційного забезпечення, підбір аналітичних процедур оцінки ефективності ренти, здійснення аналітичних процедур щодо рентної плати, формування висновків щодо ефективності використання та пропозицій щодо підвищення ефективності використання лісових ресурсів. Представлено розрахунок запропонованих аналітичних процедур (рентомісткість, рентовіддача та рентабельність ренти) та інформаційне забезпечення їх здійснення та можливі результати, пропозиції щодо впровадження нових аналітичних процедур.

Ключові слова: рента; рентні відносини; лісова рента; лісогосподарські підприємства; економічний аналіз ренти; аналітичні процедури.

Актуальність дослідження. Рента, як специфічний об'єкт управління лісогосподарською діяльністю, має підлягати економічному аналізу для оцінки ефективності управління лісовими ресурсами. Адже, вивчаючи чинні методики економічного аналізу діяльності підприємств лісового господарства, їхні фінансові та виробничі плати, встановлено, що дане питання не висвітлюється в інформаційному просторі.

У свою чергу питання лісової ренти та економічної ренти в цілому є мало вивченим як з позиції управління окремим суб'єктом господарювання, так і з позиції економічного аналізу. В цілому рента розглядається як категорія економічної теорії, що, в свою чергу, призводить до зниження ефективності управління та використання економічних ресурсів, у тому числі природних (лісових).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання ренти вивчено у працях вчених: фундаторів економічної науки: Дж.Андерсона, М.Блауга, І.Г. Буша, Д.А. Ворчестера, Р.Кантільона, Дж.Б. Кларка, В.Лаунхарда, Т.Мальтуса, А.Маршалла, К.Маркса, Дж.С. Мілля, В.Петті, Д.Рікардо, А.Сміта, Г.Таллока, Я.Такати, Й.Г. фон Тюнена, Х.Д. Хендерсона, Й.Шумпетера. Окремі аспекти вивченні в працях сучасних вчених економістів: Б.С. Малишева, Т.В. Гуровської, Ю.В. Яковець, Г.П. Пасемко, М.Ю. Абрамчук, Ю.В. Разовського, Я.Лазаренко, О.А. Голуб, І.Я. Антоненко, Н.С. Дворяшиної, О.І. Фурдичко, Я.В. Коваль, Т.І. Вовчук, О.В. Шавурської, І.М. Лицур та інших. Щодо економічного аналізу ренти, дане питання висвітлювалося лише в докторській дисертації Т.С. Осадчої «Бухгалтерський облік та аналіз ренти: теорія і методологія». Для розвитку методики економічного аналізу рентних відносин у лісовому господарстві необхідно визначитися із напрямками застосування аналітичних процедур, які, в свою чергу, представлено у дисертаційних дослідженнях: Д.О. Грицишена, І.Д. Лазаришиної, Є.В. Мниха, Ю.Ю. Мороз, О.В. Олійник, Г.В. Савицької, В.К. Савчука, М.Г. Чумаченка та інших.

Викладення основного матеріалу. В науковій літературі проблеми економічного аналізу ренти є мало дослідженими, лише окремі вчені приділяли даному питанню увагу. В свою чергу нормативно-правовими актами в цілому не передбачено положень щодо аналітичної оцінки ренти за спеціальне використання лісових ресурсів, що значно знижує ефективність управління лісогосподарською діяльністю й, відповідно, результативність використання лісових ресурсів.

Питання методології економічного аналізу ренти були розглянуті у дисертації Т.С. Осадчої, в якій автор запропонувала такі позиції розвитку теоретико-методологічних положень:

«– механізм трансформації методології економічного аналізу в контексті формування інформаційно-аналітичного супроводу управління рентними відносинами, внаслідок чого розширено спектр аналітичних показників у частині рентабельності й ефективності ренти, визначення синергетичного ефекту від взаємодії факторів впливу на них, що покладено в основу розробки методик аналізу ренти, які дозволяють характеризувати абсолютну ефективність господарювання підприємства й стають найважливішими для оцінки його операційної та фінансової діяльності;

– аналітичне забезпечення оцінки ефективності отриманих доходів через запропонований коефіцієнт ефективності ренти та індекси залежності коефіцієнта ефективності ренти від факторних показників.

Застосування прийому розширення факторних систем до коефіцієнта ефективності ренти дозволило розрахувати вплив на нього коефіцієнта окупності витрат, ресурсомісткості чистого доходу та рентовіддачі активів, від яких він прямо залежить. Застосування розробленої послідовності розрахунків дозволяє управляти ефективністю ренти в поточній діяльності підприємства та при плануванні його стратегічного розвитку;

– методичні положення аналізу впливу факторів на рентабельність ренти підприємства (рентабельність ренти від кожного з рентоутворюючих ресурсів – земельних, водних, лісових ресурсів, надр і територій видобування корисних копалин, інновацій та цінних паперів), факторами впливу на який є чистий прибуток, нормальні витрати, чистий дохід, нормальний прибуток за видами рентоутворюючих ресурсів. Застосувавши прийом розширення факторних систем до показника рентабельності ренти, встановлено перелік факторів впливу на нього та черговість їх зміни у факторній моделі: 1) рентабельність продажів; 2) ресурсомісткість ренти; 3) ефективність використання активів. Застосування запропонованих показників і методик визначення впливу факторів на рентабельності ренти дозволить впливати на розмір і структуру ренти при її формуванні» [8, с. 10].

Застосування запропонованих положень у діяльності лісогосподарських підприємств є неможливим з таких позицій:

- по-перше, розуміння автором лісової ренти та її природної ренти значно відрізняється від визначеного чинним вітчизняним законодавством, що унеможливує використання таких пропозицій лісогосподарськими підприємствами;
- по-друге, пропозиції автора, значною мірою стосуються випадку, коли ресурс, щодо якого формується рента, є у власності корпоративного сектору, а не державного, як у випадку із лісогосподарськими підприємствами.

Таким чином, пропозиції автора пов'язані із розвитком системи бухгалтерського обліку в корпоративному секторі й не можуть бути використані державними підприємствами, що зумовлює потребу в пошуку нових підходів до аналітичних процедур.

У зв'язку із зазначеним вище вважаємо, що методика економічного аналізу ренти за спеціальне використання лісових ресурсів має будуватися на таких етапах:

- 1) визначення мети та завдань економічного аналізу ефективності рентних відносин;
- 2) формування інформаційного забезпечення здійснення аналітичних процедур щодо оцінки рентних відносин;
- 3) підбір аналітичних процедур оцінки ефективності ренти за спеціальне використання лісових ресурсів;
- 4) здійснення аналітичних процедур щодо рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;
- 5) формування висновків щодо ефективності використання лісових ресурсів;
- 6) формування пропозицій щодо підвищення ефективності використання лісових ресурсів.

Метою економічного аналізу ренти за спеціалізоване використання лісових ресурсів є оцінка ефективності використання лісових ресурсів з позиції отримання як економічної, так і екологічної вигоди, що визначає результативність лісогосподарської діяльності. Відповідно до зазначеної мети, перед аналітиком постають такі завдання:

- оцінити структуру собівартості лісогосподарської продукції шляхом вертикального аналізу калькуляції;
- визначити місце ренти у структурі собівартості лісогосподарської продукції – рентомісткість;
- визначити питому вагу ренти у складі матеріальних витрат собівартості лісогосподарської продукції;
- оцінити ефективність ренти шляхом визначення показників рентовіддачі та рентабельності ренти.

Виконання зазначених завдань економічного аналізу дозволить визначити ефективність використання лісових ресурсів державними підприємствами лісогосподарської галузі. Адже, застосування комплексу аналітичних процедур дозволить оцінити місце ренти у складі собівартості та матеріальних витратах на лісогосподарську продукцію, визначити, скільки доходу та прибутку отримано через використання лісових ресурсів підприємствами досліджуваної галузі.

Для забезпечення виконання зазначених завдань пропонуємо такий комплекс аналітичних процедур:

1. рентомісткість – аналітичний показник, що показує частину рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у структурі собівартості лісогосподарської продукції. Використання даного аналітичного показника дозволить оцінити ефективність управління витратами на виробництво лісогосподарської продукції;

2. рентовіддача – аналітичний показник, що показує, скільки доходу приносить одна гривня рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. Фактично даний показник показує ефективність використання лісових ресурсів з позиції отримання економічної вигоди лісогосподарським підприємством;

3. рентабельність ренти – аналітичний показник, що показує, скільки гривень прибутку приносить 1 гривня ренти за спеціальне використання лісових ресурсів. Показник дозволяє оцінити фінансову результативність використання лісових ресурсів державними підприємствами.

Використання зазначених показників можливе за такими напрямками:

- по-перше, зазначені показники на окремому лісгосподарському підприємстві можливо розраховувати за видами ренти, що визначаються Податковим кодексом України за поясами, розрядами та щільністю стовбура деревини;
- по-друге, для оцінки ефективності ренти варто розрахунок здійснювати у розрізі видів лісгосподарської продукції, що дозволить оцінити ефективність використання лісових ресурсів за різними напрямками діяльності лісгосподарського підприємства.

Порядок розрахунку запропонованих аналітичних процедур, інформаційне забезпечення їх здійснення та можливі результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порядок застосування аналітичних процедур щодо оцінки ренти за спеціальне використання лісових ресурсів

Аналітичні показники		
РЕНТОМІСТКІСТЬ (Рм)	РЕНТОВІДДАЧА (Рв)	РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ РЕНТИ (Рр)
Сутність		
аналітичний показник, що показує частину рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у структурі собівартості лісгосподарської продукції	аналітичний показник, що показує, скільки доходу приносить одна гривня рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів	аналітичний показник, що показує, скільки гривень прибутку приносить 1 гривня ренти за спеціальне використання лісових ресурсів
Формула		
Рм = Рсвлр / Слп, де: Рв – рентомісткість; Рсвлр – рента за спеціальне використання лісових ресурсів; Слп – собівартість лісгосподарської продукції	Рв = Длп / Рсвлр, де: Рв – рентовіддача; Рсвлр – рента за спеціальне використання лісових ресурсів; Длп – дохід лісгосподарського підприємства	Рр = Плп / Рсвлр, де, Рв – рентовіддача; Рсвлр – рента за спеціальне використання лісових ресурсів; Плп – прибуток лісгосподарського підприємства
Інформаційне забезпечення		
– калькуляція собівартості лісгосподарської продукції; – дані аналітичних рахунків (рахунок 23 «Виробництво»)	– калькуляція собівартості лісгосподарської продукції; – дані аналітичних рахунків (рахунок 201 «Сировина і матеріали»); – фінансова звітність (звіт про фінансові результати); – дані аналітичних рахунків (рахунок 70 «Доходи»)	– калькуляція собівартості лісгосподарської продукції; – дані аналітичних рахунків (рахунок 201 «Сировина і матеріали»); – фінансова звітність (звіт про фінансові результати); – дані аналітичних рахунків (рахунок 79 «Фінансові результати»)
Напрямки побудови факторних моделей		
– за видами продукції; – за видами ренти	– за видами продукції; – за видами ренти; – за видами доходів	– за видами продукції; – за видами ренти; – за видами доходів
Напрямки значення показника		
Наближена до збільшення	Наближена до збільшення	Наближена до збільшення

Використання запропонованих аналітичних процедур дозволить визначити ефективність використання лісових ресурсів та результативності діяльності лісгосподарських підприємств.

Висновки. Таким чином, визначено економічний аналіз ренти за спеціальне використання лісових ресурсів, удосконалено його методика через формування мети та завдань, розробки етапів та пропозицій щодо впровадження нових аналітичних процедур, зокрема, рентомісткості, рентовіддачі та рентабельності ренти. Впровадження зазначених пропозицій у практику діяльності лісгосподарських підприємств дозволить підвищити ефективність використання лісових ресурсів та результативність лісгосподарської діяльності.

Список використаної літератури:

1. *Вовчук Т.І.* Обліково-аналітичне забезпечення управління формуванням і використанням лісових біологічних активів: дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.09 / *Т.І. Вовчук.* – К. : НУБІП, 2009. – 20 с.

2. Волконский В.А. Природная рента российской нефти / В.А. Волконский, А.И. Кузовкин, А.Ф. Мудрецов // Нефть России. – 2004. – № 7. – С. 98–107.
3. Врублевська О.В. Лісова рента: вилучення й розподіл / О.В. Врублевська // Національний лісотехнічний університет України : зб. наук.-техн. праць. – 2007. – № 17.2. – С. 11–17.
4. Голуб О.А. Аналіз втраг лісових ресурсів України / О.А. Голуб, І.Я. Антоненко // Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. праць. Ч. 2. – К. : РВПС України НАН України, 2003. – С. 10–14.
5. Гуровська Т.В. Теорія ренти: історія та сучасність. Т. 1 / Т.В. Гуровська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 6. – С. 7–11.
6. Дворяшина Н.С. Аналіз сучасного стану лісових ресурсів у контексті сталого розвитку / Н.С. Дворяшина // Науковий вісник. – 2005. – № 15.1. – С. 216–221.
7. Лицур І.М. Методичні підходи до економічної оцінки лісових ресурсів / І.М. Лицур // Економіка природокористування і охорони довкілля. – 2012. – С. 49–56.
8. Осадча Т.С. Бухгалтерський облік та аналіз ренти: теорія і методологія: дис. ... д.е.н. : спец. 08.00.09 / Т.С. Осадча. – Житомир, 2016. – 406 с.
9. Пунцукова С.Д. Формирование лесной ренты региона в условиях экологических ограничений / С.Д. Пунцукова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lesnoy-renty-regiona-v-usloviyah-ekologicheskikh-ogranicheniy>.
10. Разовский Ю.В. Горная и другие виды рента (классификация) / Ю.В. Разовский // Горный информационно-аналитический бюллетень: н.-техн. журнал. – 1995. – № 2. – С. 115–119.
11. Фурдичко О.І. Еколого-економічна оцінка лісових земель як особливого ресурсу ноосфери / О.І. Фурдичко // Агросвіт. – 2012. – № 2. – С. 2–6.
12. Шавурська О.В. Актуальні проблеми бухгалтерського обліку лісу / О.В. Шавурська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – № 3 (24). – С. 532–536.
13. Яковец Ю.В. Рента, антирента, квазірента в глобально-цивілізаційному вимірюванні / Ю.В. Яковец. – М. : Академкнига, 2003. – 240 с.

References:

1. Vovchuk, T.I. (2009), *Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja formuvannjam i vykorystannjam lisovykh biolohichnykh aktiviv*, Abstract of diss. k.e.n, spec. 08.00.09, NUBIP, Kyiv, 20 p.
2. Volkonskij, V.A., Kuzovkin, A.I. and Mudrecov, A.F. (2004), «Prirodnaja renta rossijskoj nefti», *Neft' Rossii*, No. 7, P. 98–107.
3. Vrublev's'ka, O.V. (2007), «Lisova renta: vyluchennja j rozpodil», *Natsional'nyj lisotekhnichnyj universytet Ukrainy: zb. nauk.-tekh. prats'*, No. 17.2, P. 11–17.
4. Holub, O.A. and Antonenko, I.Ya. (2003), «Analiz vtrat lisovykh resursiv Ukrainy», *Produktivni syly i rehional'na ekonomika: zb. nauk. prats'*, RVPs Ukrainy NAN Ukrainy, P. 2., Kyiv, P. 10–14.
5. Hurovs'ka, T.V. (2011), «Teorii renty: istoriia ta suchasnist'», *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, No. 6, Vol. 1, P. 7–11.
6. Dvoriashyna, N.S. (2005), «Analiz suchasnoho stanu lisovykh resursiv u konteksti staloho rozvytku», *Naukovyj visnyk*, No. 15.1, P. 216–221.
7. Lytsur, I.M. (2012), «Metodychni pidkhody do ekonomichnoi otsinky lisovykh resursiv», *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, P. 49–56.
8. Osadcha, T.S. (2016), *Bukhhalters'kyj oblik ta analiz renty: teoriia i metodolohija*, Abstract of diss. k.e.n, spec. 08.00.09, Zhytomyr, 406 p.
9. Puncukova, S.D. «Formirovanie lesnoj renty regiona v uslovijah jekologicheskikh», available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-lesnoy-renty-regiona-v-usloviyah-ekologicheskikh-ogranicheniy>
10. Razovskij, Ju.V. (1995), «Gornaja i drugie vidy rent (klassifikacija)», *Gornyj informacionno-analiticheskij bjulleten'*, n.-tehn. zhurnal, No. 2, P. 115–119.
11. Furdychko, O.I. (2012), «Ekologo-ekonomichna ocinka lisovyh zemel' jak osoblyvogo resursu noosfery», *Agrosvit*, No. 2, P. 2–6.
12. Shavurs'ka, O.V. (2012), «Aktual'ni problemy bukhhalters'koho obliku lisu», *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu*, No. 3 (24), P. 532–536.
13. Jakovec, Ju.V. (2003), *Renta, antirenta, kvazirenta v global'no-civilizacionnom izmerenii*, Akademkniga, Moscow, 240 p.

Лисичко Андріяна Михайлівна – здобувач Житомирського державного технологічного університету.
Наукові інтереси:

– проблеми економічного аналізу лісгосподарської діяльності.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2018.